

'BLIJF GEZOND!'

HET LEVENSVERRHAAL VAN
LOUIS HARTLOOPER

Jeroen Terlingen

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoudsopgave

Deel 1

Grietje Vleeschhouwer (1840-1901)

9

Deel 2

Sara Mullem (1864-1904)

57

Deel 3

Liesbeth Hartlooper (1891-1911)

105

Deel 4

Betsie Dijkman (1896-1955)

151

Louis Hartlooper en zijn familie 199

Verklarende woorden- en begrippenlijst 204

Verantwoording 205

Over de auteur 207

Dankwoord 207

Deel I

Grietje Vleeschhouwer

(1840-1901)

Lou hing weer de clown uit. Hij had een puntmuts gevouwen en daarop drie pluizige pompons geplakt. Een sponzig balletje vloog van zijn ene hand naar de andere, stuitte tussen zijn benen, verdween en kwam van achter zijn oor weer tevoorschijn. Intussen slaakte hij kreten die hij op de kermis moest hebben opgedaan: *Niet te geloven... Komt dat zien...* en om de haverklap: *Allez-hop...!*

Grietje genoot. Zo hoorde je Poerim te vieren. Vroeger in Weesp moest ze de avond van tevoren met de andere vrouwen achter het gordijn naar gebeden luisteren, voordat het dollen en schransen kon beginnen. In de sjoel kwam ze niet meer, maar het feest wilde ze niet overslaan.

Jacob zat op de vloer met open mond naar zijn broer te kijken. Hij had van lappen een *sjtreamel*^{*} gemaakt met pijpenkrullen van smerig touw. Op zijn schoot lag een schoteltje met hamansoren dat steeds leger werd. Grietje had bij bakker Groente, even verderop in de Valkenburgerstraat, voor een paar centen een hele zak met koekkrummels losgepeuterd, met een scheut water tot driehoekjes gekneet en op het gemeenschappelijke fornuis, dat voor de deur op straat stond, opnieuw gebakken.

Lou raakte door het dollen heen. Hij galoppeerde door de kamer, sprong over denkbeeldige hindernissen – *Allez-hop* – en steigerde voor de bedstee, waarin Sal Hartlooper had geprobeerd een paar uur uit te rusten van zijn nachtdienst in de Vleeshal.

‘Zouden jullie niet eens buiten gaan spelen?’

* zie verklarende woorden- en begrippenlijst, p. 204

In de deuropening was – net boven de drempel – het hoofd verschenen van hun onderbuurman Mozes de Haan. Hij deed in lompen en metalen en stond op de trap die vanuit zijn kamer naar hun hok voerde.

‘Dit houdt de vloer niet. Straks zitten jullie met de hele misjpoke² bij mij op visite.’

Lou zette zijn puntmuts op het hoofd in het trapgat en pikte het laatste hamansoor weg voor de neus van zijn broer.

‘En dan nu, dames en heren, de grote verdwijntruc...’

Snel nam hij een hap en propte toen de rest van het koekje in Mozes’ mond.

‘Isse koekie nou...? Koekie isse foetsie...’

Grietje gierde het uit om het beteuterde gezicht van haar buurman.

‘Sal, schenk Mozes eens wat in. En jongens: naar beneden! Jacob, neem de emmer mee. Als de Boldootkar al weg is, weet je waar je hem moet legen.’

Jacob en Lou waren gewend om zonder al te veel en al te vaak te morsen met de strontemmer de steile trap af te dalen die in Mozes’ kamer uitkwam. Vanuit zijn woonruimte was het nog één trap naar beneden en dan stond je bij grama Leibiwitz uit Polen, die wel honderd leek en van wie de jongens altijd een kleverig kaneelkussentje kregen als ze ook haar emmer leegden.

Grietje was gelukkig in de Valkenburgerstraat. Kort nadat Jacob was geboren, waren ze vanuit de Foeliedwarstraat naar hier verhuisd. Ook nu woonden ze met z’n vieren in één kamer en kon Salomon niet rechtop staan. Maar de ruimte was drie bij vier. Er waren minder vlooiën en ratten en al helemaal geen aardappelhandelaar die aan haar kont zat als ze haar beide handen nodig had om veilig beneden te komen. Ook geen licht, water, riolering of

ventilatie, maar dat vond je nergens in deze buurt.

Maurits Blum was aardig en galant geweest toen hij haar het hok aanbood boven zijn opslagruimte. Hij had naar haar bolle buik gekeken en met z'n tong geklakt.

‘En dat kind wou je hier krijgen?’

‘Ik ga naar een nieuwe school waar ze vroedvrouwen opleiden,’ had Grietje geantwoord. ‘Daar helpen ze je voor niks.’

In de kraamkamer van de Rijkskweekschool aan de Lange Leidsedwardsstraat in Amsterdam werd op 28 maart 1864 Louis Vleeschhouwer geboren. Hij had in haar buik al net zulke capriolen uitgehaald als vandaag op het Poerimfeest. Haar ouders stuurde ze geen bericht, al vond ze dat verdrietig voor haar jongere zus Rebecca. Maar dat was eigen schuld, dikke bult. Toen ze haar zwangerschap niet langer kon verbergen, had haar vader haar zonder pardon de deur gewezen. Het was nog een wonder dat ze op de hoek van de Foeliedwardsstraat onderdak had gevonden. Zo gauw ze kennis kreeg aan Salomon Hartlooper – een slagersknecht die een kop kleiner was dan zij en twintig jaar ouder – hield de aardappelhandelaar zich gedeisd. En toen haar tweede kind zich aankondigde en Sal wel met haar wilde trouwen, konden ze dankzij zijn aanstelling in de nieuwe Vleeshal aan de Amstelstraat naar hier verkassen. Ook in de Valkenburgerstraat was het armoe troef. Maar anders dan in de Foeliebuurt, waar veel schorriemorrie woonde, kon je hier je burens vertrouwen.

Grietje Vleeschouwer dacht aan de schalen met leukernijen en de tafel met cadeautjes waarmee ze vroeger in Weesp Poerim vierden. De dag voor het feest moest het hele gezin vasten en uitgerekend op die dag rook het hele huis naar de hamansoren die haar moeder bakte. Geen armzalige kruimelkoekjes, maar flinke deegflappen,

gevuld met chocolade- en dadelpasta en bestrooid met maanzaad.

Ze slikte het speeksel weg waarmee haar mond volliep. Omkijken was zinloos, gebeurd was gebeurd. Ze had een zoon, een vrolijke stuiterbal. Het gezicht van zijn vader zag ze nog voor zich, maar zijn naam had ze nooit geweten. Stom, stom, stom... Ze was op een stapel vodden boven de aardappelhandel opnieuw zwanger geraakt en had de mazzel dat ze deze keer een gozer had getroffen die niet wegliep voor zijn verantwoordelijkheid. Een maand voordat Jacob werd geboren was Salomon Hartlooper met haar getrouwd en had hij ook haar eerste kind zijn achternaam gegeven. En nou zat ze hier, met een vent die al na zijn eerste slok zijn ogen niet meer open kon houden. Louis en Jacob speelden nu ongetwijfeld op de dekschuiten in de waaigaten naar de Markengracht. Het stonk overal in de Valkenburgerstraat, maar als ze ook nog in het majem vielen was de lucht in huis straks niet te harden.

Nou ja... 'Geluk is verandering van zorgen', zei haar moeder altijd.

Was ze weggedommeld – net als haar man?

Van buiten klonk gekrijs. Dat moest uit de Leeuwengang zijn, de doodlopende steeg waar altijd ruzie was, waar altijd wel een kind op sterven lag. Wekelijks kwam een gemeentewagen voorrijden om iemand met tyfus of de tering weg te halen. Familie van Sal woonde er. De laatste keer dat Grietje hun kinderen had geteld, was ze tot achttien gekomen. Haar beide schoonzusters verdeelden de hele meute over hun twee kamers. Sinds haar zwager door een vlieg wiel op diamantslijperij Goudeket was gegrepen, leefden de gezinnen samen. De drie volwassenen sliepen in één bedstee en de kinderen lagen verdeeld over de andere.

Het was wel een geinig gezicht: drie koppies naar de ene en drie koppies naar de andere kant.

Het gejammer stierf weg en het hoofd van Grietje zakte weer op haar borst. Vandaag hoefde ze niet over de markt om nog bruikbare groente te zoeken en pas morgen kon ze met Jacob naar de kliniek. Al sinds de bewaarschool had hij rode ogen met rare korrels, die iedere maand moesten worden uitgeknepen.

‘Mama, mama... Aaron is dood.’

Nou was ze wéér weggesukkeld, want Lou stond met een vuurrood hoofd voor haar op en neer te springen terwijl ze hem niet eens boven had horen komen.

‘Hij was in de gracht gevallen en toen hebben ze zijn vader gehaald en die was dronken en die is in de prut gesprongen om hem te redden en toen heeft de brandweer ze er allebei uitgehaald en toen was Aaron dood.’

Grietje kon zich Aaron niet één, twee, drie voor de geest halen, maar Salomon, die ook wakker was geworden, wist meteen wie Lou bedoelde.

‘Dat kereltje, dat altijd *Augurkies, uitjes, rode kool...* Als je niet eet ga je dood riep als hij met zijn vader achter de zuurkar liep?’

Lou omhelsde Sal en jankte tegen zijn borst.

‘Hij heeft mijn pet uit de gracht gevist...’ snotterde hij. ‘En toen waren we vrienden.’

‘En daarbij is hij in het water gevallen?’ informeerde Grietje.

‘Neeheee... Jij snapt ook nooit eens wat...’ Louis kroop nog dichterbij tegen Salomon aan die zijn armen om hem heen sloeg.

‘Stil maar jochie... Memmele is wakker geschrokken en moet effe bijkomen. Wat erg voor je vriend en zijn familie

en ook voor jou. Dat soort dingen gebeuren, maar wenen doet het nooit.'

Grietje keek vertederd, maar ook een beetje afgunstig naar haar man die haar zoon troostte.

Moest je dat nou zien. Daar zat die balboos van haar met het kind van een ander te flikflooiën alsof het zijn eigen vlees en bloed was. Lou moest eens weten... Zou ze hem ooit moeten vertellen dat Sal zijn echte vader niet was? En op welke leeftijd deed je zoiets?

Op Poerim hoorde je te drinken tot je het verschil niet meer wist tussen Haman – een Perzische minister die de joden wilde uitroeien – en zijn tegenstander Mordechai, die de genocide dankzij zijn nichtje (en koningin) Esther wist te voorkomen. Maar door de twee neuten die Mozes naar binnen had geslagen, was het kruikje leeg.

Zou ze nog even bij De Druif langsgaan om wat bij te halen? Grietje grabbelde in haar schort en vond twee stuivers en wat koperen centen. Als het maandelijks bedrag dat haar moeder haar stiekem liet bezorgen te laat binnen kwam, moesten ze daar volgende week ook nog de verjaardag van Lou van vieren. Nee, toch maar niet.

Lou zat nog steeds bij Sal op schoot en alsof hij haar gedachten had geraden vroeg hij snotterend: 'Kan mijn feestje nog wel doorgaan nu Aaron...'

Sal was haar voor met zijn reactie. 'Natuurlijk jochie. Wij gaan aapies kijken in Artis. Ik krijg het ledenbewijs van mijn baas en je moeder heeft er wat geld voor opzij gelegd.'

Grietje liet het muntgeld in haar schortzak door haar vingers glijden. Zonder haar moeders bijdrage zouden ze vroeg of laat terug moeten naar de Foeliedwardsstraat, of naar de Houttuinen. Maar als Sal zijn werk bleef houden en zij als naaister wat zou kunnen bijverdienen, konden

ze misschien wel naar de Ververstraat verhuizen, of naar de Zandstraat. Daar stonden woningen leeg met een trapenhuis, zodat je niet met je derrie door de kamer van een ander hoefde en een ander niet door die van jou.

Lou had het er al over gehad dat hij bij Goudeket, waar Sals broer om het leven was gekomen, kon proberen klusjes op te knappen in de werkplaats. Misschien dat hij zelfs opgeleid zou kunnen worden als slijper van kleinere stenen, waar de diamantairs graag jongens van zijn leeftijd voor gebruikten omdat hun ogen nog goed waren. Maar liever zag ze dat hij zijn school zou afmaken en goed zou kunnen lezen en schrijven. Zijzelf en Sal hadden dat nooit geleerd.

De avond voor Lou's verjaardag kon Grietje moeilijk in slaap komen. Het stro prikte en het ongedierte dat er in zat ook. Gelukkig was de enveloppe met het muntbiljet van tien gulden op tijd bezorgd door een van de meisjes van haar moeder, die maandelijks bij de nieuwe Bijenkorf furnituren moesten kopen. Lou werd tien jaar, een lustrum. Vandaar dat ze het bedrag had verdubbeld.

Haar vader wist natuurlijk al lang dat zijn verstoten dochter moeder was van twee kinderen. Zou hij nooit eens nieuwsgierig zijn naar zijn kleinzonen? Hij wist niet wat hij miste...

Louis was niet groot maar wel stevig gebouwd. Hij kon geen etalageruit voorbij lopen zonder zichzelf te monstren. Dan zette hij zijn pet af en haalde hij zijn handen door zijn wijd uitstaande haar om het te fatsoeneren. Altijd was hij eropuit om de mensen in zijn omgeving te vermaken. Als ze bij mooi weer met de straatbewoners voor de deur zaten, was hij degene die voor vertier zorgde. Niet alleen de kinderen begonnen om een voorstelling te roepen zo-